

نقش آموزش های اسلامی در تأمین اخلاق پزشکی از طریق اصلاح شناخت، عواطف و رفتار

نویسنده: دکتر سید ابوالقاسم حسینی^۱

قسمت دوم

می شدم و برایت آنها را انجام می دادم و این به علت کرامت ؛ مؤمن در نزد من است و من رحمان و رحیم هستم (۲۱). همین مفهوم در آموزشی دیگر نیز از پیامبر اکرم صلی الله علیه و سلم نقل شده است و در ضمن آن، خداوند هرگونه کمک و خدمت به فرد مؤمن را مانند کمک و خدمت به خود تلقی می فرماید و در زمینه عیادت، سیراب نمودن و اطعام را ذکر می نماید (۲۲). بنا به تفسیر استاد حکمت نیا، مؤمن به عنوان جزئی از تشکیلات الهی مطرح می شود (۲۳).

در قرآن مجید خداوند کار پیامبر و انسان های با ایمان را به خ نسبت می دهد. به عنوان مثال در آیه ۵۵ سوره زخرف چنین آمده است: «فلما آسفونا انتقمنا منهم». یعنی زمانی که ما را به خش آوردند از آنها انتقام کشیدیم. امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه فوزه برداشت زیر را مطرح می نمایند: خداوند، مانند ما دچار اسف نمی شود. بلکه اولیائی را برای خویش خلق کرده که آنها اسف و رضایت خاطر پیدا می کنند. آنها مخلوق و پرورش یافته اند و خداوند رضای آنها را رضای خویش و خشم آنها را خشم خویش قرار می دهد. (۲۴)

به طور کلی عیادت بیمار یکی از دستورات اصلی اسلام است که پیامبر اسلام در مورد آن تأکید فراوان داشته است (۲۵). و برای ترغیب به آن آموزش های فراوانی را مطرح می فرماید. امام صادق علیه السلام می فرماید: هر مؤمنی که به هنگام صبح بیماری را عیادت نماید، هفتاد هزار فرشته او را مشایعت نمایند و چون بنشینند رحمت او را فرا می گیرد و تا شامگاه برایش طلب مغفرت می نمایند و اگر به هنگام شب عیادت نماید همین کیفیت خواهد بود تا صبح شود (۲۶). امام باقر علیه السلام می فرماید: هر کس فرد مسلمانی را به هنگام بیماری عیادت نماید، هفتاد هزار فرشته بر او درود می فرستند تا شب درآید و اگر به هنگام شب عیادت نماید (همین کیفیت خواهد بود) ت

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید: «هر کس بیماری را عیادت نماید، نداگری از آسمان ندا می کند ای فلان! با کسب پاداش بهشت سعادتمند شدی و آمدنت نیکو شد (۱۷)». امام باقر علیه السلام می فرماید: «از مواردی که موسی علیه السلام با خداوند مناجات کرد این بود: خدایا به کسی که بیماری را عیادت نماید چه پاداشی می رسد؟ خدای عزوجل فرمود: من فرشته ای را می گمارم که در قبر تا روز قیامت از او عیادت نماید» (۱۸).

امیرالمؤمنین علی علیه السلام در ضمن بحثی می فرماید: من برای شش گروه بهشت را ضمانت می نمایم که از آن جمله فردی را که برای عیادت از بیماری از منزل خارج شود و به علتی فوت نماید، ذکر می فرماید که قطعاً برایش بهشت خواهد بود (۱۹)

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم ضمن یک خطبه طولانی می فرماید: «هر کس بیماری را عیادت نماید برای هر گامی که تا رسیدن به منزل بردارد هفتاد هزار هزار حسنه برایش نوشته شود و هفتاد هزار هزار بدی او محو شوند و هفتاد هزار هزار درجه بالا رود و خداوند هفتاد هزار هزار فرشته را موظف می نماید تا او را در قبرش عیادت نمایند و تا روز قیامت برایش طلب مغفرت کنند (۲۰)

خدای متعال با لطف خاصی که به مؤمن دارد عیادت از او را به عنوان عیادت از خود تلقی می نماید. امام موسی بن جعفر علیه السلام به نقل از پدران خود از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم نقل می فرماید که فرمود: خدای عز و جل در روز قیامت بنده ای را سرزنش می نماید و می فرماید: بنده من! تو را چه چیز باز داشت به هنگامی که من بیمار شدم عیادت من نمی کنی؟ پس او می گوید: پاک و منزهی! پاک و منزهی! پاک و منزهی تو! تو پروردگار بندگانی، نه بیمار می شوی و نه رنجی پیدا می کنی! پس خدای متعال گوید: برادر مؤمن بیمار شد تو او را عیادت نکردی. به عزت و جلالم سوگند که اگر او را عیادت کرده بودی، مرا در نزد او می یافتی. بعد من عهده دار نیازهای تو

اصل پاداش و مجازات در مورد کوشش در انجام امور

مسلمانان به عنوان یک امر و جویی

در آموزش های اسلامی کوشش در انجام امور مسلمانان به عنوان یک امر و جویی تلقی می شود و فقهای اسلام در فصل های اختصاصی کتاب خود بر این دستور اشاره می نمایند (۳۶)

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم تأکید می فرماید که هر کس به انجام کار مسلمین اهتمام نداشته باشد مسلمان نیست (۳۷). در آموزش های مکرری همین مفهوم جلب توجه می نماید و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم اعلام می فرماید: «اگر مسلمانی از دیگران طلب حاجتی نماید و آنها او را پاسخ نگویند، مسلمان نیستند (۳۸).» امام باقر علیه السلام کوشش در انجام نیازهای برادر دینی را اگرچه منجر به انجام آن نشود موجب ورود به بهشت معرفی می نماید.

امام صادق علیه السلام بر آوردن نیازهای مؤمن را موجب بر آورده شدن صد هزار از نیازهای فرد در روز قیامت می دانند که اولین نیاز ورود در بهشت و امکان شفاعت از نزدیکان، آشنایان و برادران او می باشد (۴۰). امام صادق علیه السلام در جای دیگر اعلام می فرماید که خداوند گروهی را خلق فرموده و آنها را برای بر آوردن نیاز فقرا و شیعه ما برگزیده است تا ثواب آنها را بهشت قرار دهد و توصیه می فرماید اگر می توانی از آنها باشی این کار را بکن (۴۱)

امام صادق علیه السلام اعلام می فرماید هر مسلمانی که نیاز مسلمان دیگر را برطرف نماید، خدای تبارک و تعالی او را نداد می نماید: پاداش تو بر من است و بدون بهشت به چیزی برای تو راضی نمی شوم (۴۲).

در آموزشی دیگر امام علیه السلام مؤمن را برای مؤمن رحمت می داند و چنین ادامه می دهد که هرگاه مؤمنی با داشتن نیازی نزد برادر خویش آید، این رحمتی از جانب خدای تعالی است که به سوی او گسیل داشته است. پس اگر حاجت او را بر آورد، رحمت خدا را آن چنان که باید، قبول نموده است ولی اگر با وجود قدرت در بر آوردن حاجت، او را رد نماید، مانند این است که رحمت خدای عزوجل را که به سوی او گسیل داشته و به او عطا نموده است از خویش رانده است. خدای عزوجل این رحمت را تا روز قیامت ذخیره می نماید و در آنجا شخصی که حاجتش رد شده بود حاکمیت می یابد که اگر خواست آن را به خود اختصاص دهد و چنانچه مایل بود، به دیگری واگذارد و اضافه می فرماید که من یقین دارم که هیچگاه او آن را از خویش رد نخواهد نمود. ایشان ادامه می دهد: هر کس برادرش برای انجام و بر آوردن نیازی نزد او آید و او نسبت به بر آوردن آن نیاز قادر باشد

ح در آید و برای او خریفی (موقعیتی اختصاصی) در بهشت خواهد (۲۷).

امام حسن مجتبی علیه السلام نیز در ضمن یک آموزش، همین اش را برای عبادت ذکر می فرماید (۲۸).

در آموزش های اسلامی بر مستجاب بودن دعای بیمار تأکید شده است و امر می نمایند که به هنگام عبادت از او بخواهید تا شما را دعا دهد، زیرا دعای او مانند دعای فرشتگان است و مستجاب می شود. (۲۹). همین مفهوم به عنوان یک کار مستحب در کتب فقهی اسلام شرح شده است (۳۰)

آموزش های اسلامی تأکید می نمایند که مدت عبادت باید کوتاه و نباید زیاد طول بکشد، مگر آن که خود بیمار تقاضا نماید. در آموزش ها تأکید شده که طول دادن عبادت بیمار ناشی از حماقت باشد (۳۱) برای آرامش بیشتر بیمار، امیرالمؤمنین علی علیه السلام نام صادق علیه السلام دستور می دهند که عبادت کننده دست خود را روی دست و پیشانی بیمار بگذارد (۳۲). این دستور العمل خصوصاً برای کادر پزشکی نهایت اهمیت را دارد و ایجاد نزدیکی و باط بهتری بین پزشک و بیمار برقرار می نماید.

به منظور خوش آیند بیشتر بیمار امام صادق علیه السلام دستور دهد که دست خالی به عبادت بیمار نزنند و نوعی میوه و یا بوی خوش با خود ببرند و تأکید می فرماید که بیمار به وسیله هدایائی که پیش می برند احساس آرامش می نماید (۳۳). این عمل نیز در فقه اسلام به عنوان یک عمل مستحب مطرح شده است (۳۴).

اصل پاداش و مجازات در مورد بر آوردن نیازهای بیمار در آموزش های اسلامی به صورت گسترده ای مورد توجه قرار گرفته است. پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید: هر کس نیازی از رهای دنیوی بیماری را بر آورد و برای بر آوردن نیازهای او آمد و شد نماید، تا خداوند حاجت او (بیمار) را بر آورد، خداوند برائت از او را و آتش به او عنایت فرماید و هفتاد نیاز از نیازهای دنیوی او را بر آورد و همواره در رحمت خدا غوطه ور خواهد بود تا برگردد و هر کس برای انجام کار بیماری کوشش نماید - اعم از این که نیاز او را بر آورد یا بر نیارورد - مانند روزی که از مادر متولد شده از گناهان خارج شود.

مردی از انصار از ایشان می پرسد: پدر و مادرم فدای تو باد ای رسول خدا، اگر بیمار از افراد خانواده خود او باشد پاداش او بیشتر خواهد بود؟ رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم جواب مثبت می دهد (۳۵).

ولی آن را برنیآورد، خداوند نوعی افعی بر او مسلط می‌دارد که در قبر انگشت بزرگ او را تا روز قیامت نیش بزند و این مجازات در مورد کسی که آمرزیده شده باشد یا در عذاب باشد یکسان است (۴۳)

کمک به جامعه اسلامی نه تنها موجب پاداش هائی برای خود فرد می‌گردد، بلکه الطاف خداوند را نسبت به پدران او نیز سبب می‌گردد. امام صادق علیه السلام از پدران خویش از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌فرماید: «عیسی علیه السلام به قبری گذشت که صاحب آن را عذاب می‌کردند. سال بعد نیز از آنجا عبور نمود و مشاهده کرد که دیگر عذاب نمی‌شود. گفت خدایا در سال اول بر این قبر گذشتم او عذاب می‌شد و امسال بر او می‌گذرم عذاب نمی‌شود. خداوند بر او وحی فرمود که ای روح الله، فرزند صالحی برایش به وجود آمد که راهی را اصلاح نمود و یتیمی را مأوی داد، من او را به واسطه کار فرزندش آمرزیدم.» (۴۴) چنانچه مشاهده می‌شود انجام کارهای اجتماعی که به نفع عموم باشد لطف خدای را در مورد فوق برانگیخته است. وقتی به یاد آوریم که مردم ما برای آموزش گناهان اجداد خویش فعالیت های زیادی می‌نمایند، این آموزش ها می‌توانند در راهنمایی و تشویق آنان به انجام کارهای اجتماعی مفید واقع شوند.

امام باقر علیه السلام به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بشارت می‌دهد که هر کس نیازی از نیازهای مؤمنی را برآورد، خداوند نیازهای زیادی از او را برمی‌آورد (۴). پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم تمام مردم را به عنوان افراد تحت تکفل و خانواده خدا معرفی می‌نماید و هر کس به افراد تحت تکفل خداوند سود بیشتری برساند در نزد خداوند محبوب تر است (۴۶). پیامبر اسلام در آخرین خطبه خود فرمود: هر کس بیماری را برای رسیدن به مسجد، منزل و یا انجام کاری راهنمایی نماید، خداوند برای هر قدمی که برمی‌دارد و می‌گذارد پاداش آزادی یک بنده می‌نویسد و تا او را ترک نگوید، فرشتگان بر او درود می‌فرستند. هر کس نیازی از نیازهای یک بیمار را برآورد و برای انجام آن آمد و شد نماید خداوند دو نوع برائت برایش می‌نویسد. برائت از آتش و برائت از نفاق و هفتاد هزار حاجت دنیوی او را برآورد و همواره در رحمت خدا غوطه ور است تا مراجعت نماید. و هر کس یک شبانه روز بر بالین بیماری بایستد خدای او را با ابراهیم خلیل مبعوث می‌فرماید و بر صراط برق درخشان جهنده عبور می‌نماید و مانند روزی که از شکم مادر متولد شده از گناهان خارج می‌شود. بعد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم اضافه نمود: در زمره افرادی که پاداش زیاد دارند کسی است که

در انجام نیازهای خانواده خویش کوشش نماید. کسی که خانواده خویش را ضایع نماید و رحم خویش قطع نماید در روزی که پاداش افراد نیکوکار داده می‌شود، خداوند او را محروم می‌فرماید و ضایع می‌گرداند و اگر کسی را خداوند در آخرت ضایع گرداند در بین هلاک شدگان خواهد بود تا گشایشی ایجاد شود، و هیچگاه گشایش برایش نخواهد بود و هر کس به گرفتاری چیزی بدهد و در مورد وصول آن برخورد نیکو داشته باشد، نامه عملش از سرگرفته شود و خداوند به ازای هر درهمی مقادیر زیادی در بهشت به او خواهد داد و هر کس در مورد مشکلی از مشکلات دنیا برای برادرش گشایشی ایجاد نماید، خداوند به نظر رحمت به او بنگرد که در نتیجه آن به بهشت دست یابد و خداوند مشکلات او را در دنیا و آخرت گشایش دهد. و هر کس برای اصلاح بین زن و مردی آمد و شد نماید، خداوند پاداش هزار هزار شهید را که به حق در راه خدا کشته شده باشند به او عطا فرماید و برای هر گامی که برمی‌دارد و سخنی که در این مورد می‌گوید پاداش عبادت یک ساله که شب هایش را به قیام گذرانیده و روزهایش را روزه داشته باشد، خواهد داشت (۴۷).

در آموزش های اسلامی برای تشویق جامعه به انجام امور مددکاری، پاداش انجام امور مربوط به مددکاری، با پاداش عبادت های شناخته شده ای که در جامعه اسلامی موقعیت اختصاصی دارند مقایسه شده است. به عنوان مثال، امام صادق علیه السلام تأکید می‌فرماید: «برآوردن نیاز یک مؤمن به تنهایی از انجام هزار حج که با تمام مناسک مربوطه مورد پذیرش قرار گرفته باشد و آزاد کردن هزار برده در راه خدا و اعزام هزار اسب با تجهیزات کامل (برای جهاد) در راه خدا برتر می‌باشد» (۴۸). امام علیه السلام همچنین آمد و شد برای برآوردن نیاز برادر مسلمان را از هفتاد بار طواف خانه کعبه بهتر توصیف می‌فرماید (۴۹).

امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «هر کس برای برآوردن نیاز برادر مسلمانش آمد و شد نماید، خداوند هفتاد و پنج هزار فرشته را وامی‌دارد تا بر او سایه اندازد و هیچ قدمی بر نمی‌دارد مگر آن که خداوند در اثر آن برایش حسنه ای می‌نویسد و یک بدی را پاک می‌نماید و درجه ای بالا می‌رود و پس از آن که از برآوردن نیاز او فارغ شد، پاداش حاجی و انجام دهنده عمره را دارد.» (۵۰) امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «برآوردن نیاز مؤمن بهتر از آزاد کردن هزار نفر می‌باشد و همچنین از اعزام هزار اسب (برای جهاد) در راه خدا بالاتر می‌باشد» (۵۱). امام صادق علیه السلام در جای دیگر اضافه می‌نماید: «کسی که برای رضای خدا نسبت به برآوردن نیاز

ایجاد آسایش برای آنها یا کوتاهی در این موارد:

یکی از کارهایی که در ضمن دخالت‌های پزشکی توسط کادر پزشکی انجام می‌پذیرد رفع مشکلات مردم و ایجاد آسایش برای آنها است. این فعالیت در آموزش‌های اسلامی دارای ارج فراوان است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «کسی که به برادر گرفتارش به هنگام کوشش او برای حل مشکلات به دادش برسد، و او را در برآوردن نیازش یاری دهد، خداوند هفتاد و دو رحمت برایش می‌نویسد. یکی از آنها را اصلاح امور زندگی او قرار می‌دهد و هفتاد و یک رحمت باقیمانده را برای مشکلات و اضطراب‌های روز قیامتش ذخیره می‌نماید.» (۵۹) امام علیه السلام در جای دیگر اضافه می‌فرماید: «هر مؤمنی که مشکل مؤمنی گرفتار را برطرف سازد خداوند (برآوردن) نیازهای او را در دنیا و آخرت آسان سازد و چنانچه کسی مطلبی را که مؤمن از آن ترس دارد بیوشاند، خداوند در دنیا و آخرت هفتاد مطلب را که از آن شرم دارد بیوشاند و مادام که مؤمن در حالت یاری برادر مؤمن خویش می‌باشد، خداوند هم در یاری او می‌باشد. پس از موعظه‌ها پندگیرید و در خیر رغبت یابید» (۶۰).

در آموزش‌های اسلامی به نقل از زبور داود علیه السلام آمده است که خداوند به داود علیه السلام وحی فرمود: ای داود! هر آن‌چه می‌گویم گوش کن و من حق می‌گویم. هر کس تنها با یک حسنه پیش من آید او را وارد بهشت می‌نمایم. داود عرض کرد: خدایا این حسنه چیست؟ فرمود: کسی که گشایشی در کار بنده مسلمانی ایجاد نماید. داود گفت: بنابر این سزاوار نیست که کسی که ترا شناخت امیدش را از تو قطع نماید (۶۱). علی علیه السلام دادرسی و کمک به افرادی که دچار نوعی فقدان شده‌اند و افسرده می‌باشند و ایجاد گشایش برای افراد گرفتار را کفاره گناهان بزرگ می‌داند (۶۲).

اصل پاداش و مجازات در مورد گرامی داشتن مردم یا

تحقیر آنها

در مکتب اسلام آموزش‌های وسیعی در مورد ارزش گرامی داشتن مردم مسلمان در پیشگاه خداوند و پاداش‌هایی که در این مورد در نظر گرفته شده مطرح شده‌اند که در اصلاح روابط بین فردی می‌توانند نقش بسیار اساسی داشته باشند. به عنوان مثال امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «هر گاه کسی برادر مؤمنش بر او درآید و وی او را گرامی دارد، خدا را گرامی داشته است.» (۶۳) همچنین امام صادق علیه السلام به نقل از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید:

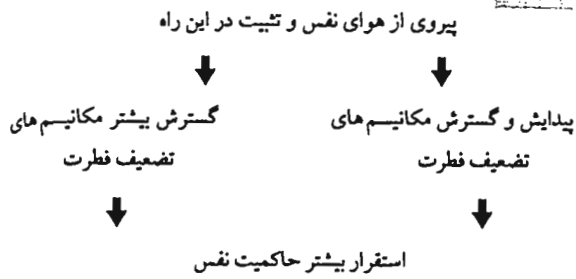
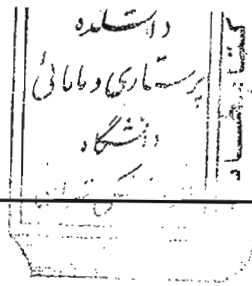
برادر مسلمانش کوشش نماید، خدای عزوجل برای او هزار هزار حسنه می‌نویسد که در ضمن آن نزدیکان، آشنایان، همسایگان و برادران او و هر کس را که در دنیا به او نیکی کرده است، می‌آمرزد و در روز قیامت به او گفته می‌شود وارد آتش شو و هر کس را که در دنیا به تو نیکی کرده است به اذن خدای عزوجل خارج ساز، مگر آن که آن فرد ناصبی (در خلاف مسیر توحید) باشد (۵۲)».

اصل پاداش و مجازات در مورد خوشحال نمودن و

یا ناراحت کردن مؤمن

کادر پزشکی از طریق درمان بیمار موجب خوشحالی او، خانواده، بستگان و تمام علاقه‌مندان به او می‌شوند. ایجاد خوشحالی برای مسلمانان در آموزش‌های اسلامی یکی از اعمالی است که خداوند نازا دوست می‌دارد (۵۳). ایجاد خوشحالی به هر وسیله مانند سیر کردن او، از بین بردن مشکل او، تبسم به روی او، و حتی برداشتن خار و خاشاک از محل عبور او، در این زمینه ذکر شده‌اند، امام باقر علیه السلام تأکید می‌فرماید: «خداوند هیچگاه به عبادتی مانند ایجاد خوشحالی در مؤمن عبادت نشده است (۵۴)» در آموزش‌های اسلامی عقاید بر این است که حقیقت یا واقعیت هر چیز با عنوان ملکوت در روز قیامت مجسم می‌شود. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «هنگامی که خداوند مؤمن را از قبر خویش مبعوث می‌نماید، مثالی (موجودی) با یافه انسان که ملکوت اعمالش می‌باشد) با او خارج می‌شود که بزنگاه مؤمن اضطرابی از اضطراب‌های روز قیامت را می‌بیند به او می‌گوید ترس و غمگین مشو و بشارت باد تو را به سروری و کرامت. جانب خدای عزوجل تا آن که در پیشگاه خداوند قرار می‌گیرد و از حساب ساده‌ای می‌شود در حالی که این مثال در جلوی او است. تور بهشت داده می‌شود. در این حال مؤمن می‌گوید خدا تو را حمت کند. خوب کسی بودی که با من از قبر خارج شدی و همواره را از جانب خدا به سروری و کرامت بشارت دادی. تو کیستی؟ او می‌گوید من سروری هستم که در دنیا به برادر مؤمنت وارد کردی. خداوند مرا از او خلق کرد تا تو را بشارت دهم. در آموزش‌های اسلامی تأکید شده است مسرور کردن مؤمن در حقیقت مسرور کردن پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و خداوند می‌باشد (۵۶). و به همین جهت ناراحت کردن مؤمن نیز به همین کیفیت می‌باشد (۵۷). در باب‌های فقهی مسرور کردن مؤمن به عنوان یک عمل مستحب و راحت کردن او به عنوان یک عمل حرام مطرح شده است (۵۸).

اصل پاداش و مجازات در مورد رفع مشکلات مردم و

دیاگرام شماره ۱- حلقه معیوب پیروی از هوای نفس و مکانیسم ها تضعیف فطرت

خدا صلی الله علیه و آله وسلم نقل می فرماید که فرمود: بلند مرتبه ترین مردم در نزد خداوند در روز قیامت کسی است که برای نصیحت خلق بیشتر آمد و شد نماید (۷۱). امام صادق علیه السلام می فرماید: بر شما باد به نصیحت مردم برای رضای خدا، زیرا هرگز عملی را برتر از آن نخواهید یافت (۷۲).

تحمل رنج در راه انجام وظیفه و خدمت به مردم و شکرگزاری نعمتهای خداوند

پیشوایان اسلام با آگاهی کامل از نقاط ضعف افراد جامعه که ممکن است گاهی موجب کم کاری و اهمال در انجام وظیفه گردد بر اساس واقعیت های جهان هستی و آموزش های الهی که در قرآن مجید مطرح شده اند هشدار می دهند که انسان باید چنانچه از جانب خدای متعال نعمتی به او داده شده است، شکر آن را به جای آورد و قدر آن را بداند تا خداوند نعمتی را که بر او ارزانی داشته است، گسترش دهد. در غیر این صورت مجازاتی سخت در انتظار او است. امام صادق علیه السلام در این زمینه بر آوردن نیازهای دیگران را یکی از نمودهای شکر معرفی می فرماید (۷۳)

امام صادق علیه السلام در جای دیگر اضافه می فرماید که هر کس نعمت های الهی بر او زیاد شود، نیاز مردم به او شدید می شود. پس تداوم نعمت را به وسیله تحمل رنج (در انجام وظیفه) طلب نمائید و آن را در معرض زوال قرار ندهید، زیرا خیلی کم اتفاق می افتد که نعمتی که زوال شده است مجدداً برگردد (۷۴). در آموزشی دیگر امام صادق علیه السلام ضمن تأکید بر مفهوم فوق می فرماید که هر گاه کسی که نعمتی به او داده شده بر آوردن نیازهای مردم قیام ننماید، نعمت را در معرض زوال قرار داده است (۷۵).

امام باقر علیه السلام در این زمینه می فرماید هر کس شکر نعمت

«هرگاه کسی برادر مؤمنش را به وسیله کلامی که وی را مورد تققد قرار دهد گرامی دارد، و یا مشکل او را بگشاید تا به این کار مشغول است همواره در پناه خداوند خواهد بود و رحمت بر او تداوم دارد (۶۴).» پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم اضافه می فرماید: هیچ بنده ای در امت من برادرش را مورد لطف قرار ندهد، مگر آن که خداوند به وسیله خادمانی از بهشت او را مورد لطف قرار دهد (۶۵).

در ضمن خدمات پزشکی گرامی داشتن مؤمن به بهترین وجهی انجام می پذیرد و در نتیجه کادر پزشکی باید همواره پاداشی را که خداوند به خدمات آنها می دهد در نظر داشته باشند تا مشکلات راه برای آنها آسان شود و برای انجام خدمات صادقانه تر و بیشتر اشتیاق یابند. باید در نظر داشت که در نقطه مقابل گرامی داشتن، توهین به مردم و خوار داشتن آنها است که در صورت کم کاری، عدم انجام تکلیف - آنچنان که باید - می توان چنین برداشتی را از رفتار شخص استنباط نمود و در این مورد علاوه بر جلب دشمنی مردم، مجازات های سختی از جانب خدای تعالی در اختیار این قبیل افراد می باشد. امام صادق علیه السلام هشدار می دهد که هر کس مؤمن فقیر یا غیر فقیر را تحقیر نماید، خداوند همواره او را دشمن خواهد داشت تا از تحقیر او برگردد (دست بدارد) (۶۶). امام علیه السلام در جای دیگر به نقل از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم اعلام می دارد: خدای عزوجل می فرماید هر کس یکی از دوستان مرا اهانت نماید، برای محاربه با من آماده شده است (۶۷). امام صادق علیه السلام همچنین دستور می دهد که مؤمن فقیر را تحقیر نکنید، زیرا هر کس مؤمنی را تحقیر نماید و یا او را خفیف دارد خداوند او را تحقیر می فرماید و تا از تحقیر او برنگردد یا توبه نکند همواره خداوند او را دشمن می دارد و اگر کسی مؤمنی را به علت تهی دستی خوار دارد و یا تحقیر نماید، خداوند او را در معرض خلق رسوا و مفتضح فرماید (۶۸).

اصل پاداش و مجازات در مورد نصیحت و راهنمایی

مؤمن یا کوتاهی در مورد آن

یکی از روندهای عادی در ارتباط بین پزشک و بیمار راهنمایی در یک مورد خاص زندگی و یا در مورد سبک و روش زندگی به طور کلی می باشد. در این مورد نیز آموزش های گسترده ای در مکتب اسلام وجود دارند که می توانند به عنوان راهنما مورد استفاده قرار گیرند. امام صادق علیه السلام می فرماید: بر مؤمن واجب است که مؤمن دیگر را نصیحت نماید. از همین دستورالعمل فقهای اسلام وجود نصیحت مؤمن را استنباط می نمایند. (۷۰) امام صادق علیه السلام از رسول

بگذارد از زیاد شدن آن محروم نمی‌شود و به آیه (۷) سوره ابراهیم استشهاد می‌فرماید که تأکید شده است هرگاه شکر گزارید (نعمت) شما را زیاد می‌گردانم و اگر ناسپاسی کنید عذاب من دردناک است. (۷۶) امام علیه السلام همچنین هشدار می‌دهد که نعمت‌هایی را که خداوند به بعضی بندگان خود عطا می‌فرماید، برای سود رساندن به بندگان دیگر می‌باشد. پس مادام که آنها به نفع جامعه از نعمت‌های الهی استفاده می‌نمایند، نعمت آنها تداوم دارد و در صورتی که بخشش الهی را از مردم منع نمایند، خداوند نعمت را از آنها می‌گیرد و به دیگران واگذار می‌فرماید (۷۷). در حقیقت انجام وظیفه و تحمل رنج برای خدمت به جامعه، علامت رشد می‌باشد و بر همین اساس در آموزش‌های اسلامی آمده است که در بنی اسرائیل افرادی که در مسیر عبادت الهی بودند پس از تکامل در عبادت، برآوردن نیازهای مردم را پیشه خویش می‌ساختند و در این مسیر تحمل رنج می‌کردند (۷۸).

گذارد از زیاد شدن آن محروم نمی‌شود و به آیه (۷) سوره ابراهیم استشهاد می‌فرماید که تأکید شده است هرگاه شکر گزارید (نعمت) شما را زیاد می‌گردانم و اگر ناسپاسی کنید عذاب من دردناک است. (۷۶) امام علیه السلام همچنین هشدار می‌دهد که نعمت‌هایی را که خداوند به بعضی بندگان خود عطا می‌فرماید، برای سود رساندن به بندگان دیگر می‌باشد. پس مادام که آنها به نفع جامعه از نعمت‌های الهی استفاده می‌نمایند، نعمت آنها تداوم دارد و در صورتی که بخشش الهی را از مردم منع نمایند، خداوند نعمت را از آنها می‌گیرد و به دیگران واگذار می‌فرماید (۷۷). در حقیقت انجام وظیفه و تحمل رنج برای خدمت به جامعه، علامت رشد می‌باشد و بر همین اساس در آموزش‌های اسلامی آمده است که در بنی اسرائیل افرادی که در مسیر عبادت الهی بودند پس از تکامل در عبادت، برآوردن نیازهای مردم را پیشه خویش می‌ساختند و در این مسیر تحمل رنج می‌کردند (۷۸).

هشدارها و مجازات‌ها در موارد تخلف از انجام وظیفه در روابط بین فردی

آموزش‌های اسلامی که به منظور ایجاد آرامش و رشد در جامعه و جلوگیری از اختلال در روابط بین فردی وضع شده‌اند بر اساس اصل پاداش و مجازات استوار هستند و نسبت به تخلف از انجام وظیفه در این موارد هشدار می‌دهند. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: هر مسلمانی که مسلمان دیگر به منظور دیدار او و یا درخواست نیازی به نزد او آید و او در منزل خویش باشد و اجازه خواهد و او اجازه ندهد و به سوی او بیرون نیاید، همواره در لعنت خدای عزوجل خواهد بود تا آنکه با هم ملاقات نمایند (۷۹).

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: هرکس برادرش از او مشورت مآید و وی راه خالص را به او نگوید، خداوند عقلش را زایل می‌فرماید (۸۰) و اضافه می‌کند هرگاه مؤمنی با مؤمن دیگر آمد و شد نماید و او را نصیحت ننماید، نسبت به خدا و پیامبر او خیانت نموده است (۸۱) امام رضا علیه السلام می‌فرماید: هر کس یکی از برادرانش برای انجام کاری به او پناه برد و وی او را پناه ندهد از ولایت خداوند خارج شده است (۸۲). امام باقر علیه السلام هشدار می‌دهد: «کسی که از یاری برادر خویش و قیام برای برآوردن نیاز او خلل ورزد، به کمک در امور فردی گناهکار مبتلا شود و بهره‌ای هم نخواهد برد». همین مفهوم توسط امام صادق علیه السلام نیز وارد شده است (۸۳).

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: کسی که با داشتن قدرت نسبت

تأمین اخلاق پزشکی از طریق اصلاح رفتار

در نظر گرفتن مجازات‌های مالی و زندانی نمودن از مواردی هستند که در آموزش‌های اسلامی جلب توجه می‌نمایند و می‌توانند به عنوان عوامل کنترل و اصلاح رفتار تلقی شوند. به این معنا که در صورتی که از طریق شناخت و عواطف نتوان به طور کامل اهداف اخلاق پزشکی را تأمین نمود، مجازات به عنوان عامل کنترل رفتار وارد عمل می‌شود. در آموزش‌های اسلامی علی‌رغم اعتقاد به تقدیرات الهی، نقش اراده انسان نادیده گرفته نمی‌شود و انسان در مقابل رفتارهای ارادی خود کاملاً مسئول است. این برداشت در امور پزشکی و دخالت در درمان و به طور کلی در روابط دیگران با بیمار جلب توجه می‌نماید

و در صورتی که بیمار در نتیجه درمان تلف شود، پزشک مسئول است و باید دیه را بپردازد و چنین ادامه می دهد: امروز اطباء این حکم را نمی پسندند، اما حکم شرع همین است و طبیب باید بداند که علاج او کشته نیست تا حق علاج داشته باشد، اما می تواند پیش از علاج تبری خواهد و ضمان از خویش دفع نماید (۹۲).

شیخ حر عاملی در فصل خاصی که در مورد جواز لزوم حبس نمودن بعضی از افراد خاطی ذکر می نماید، دستورالعمل زیر را از علی علیه السلام آورده است:

«يجب على الامام ان يحبس الفساق من العلماء و الجهال من الاطباء»: یعنی بر امام واجب است که علمای فاسق و پزشکان جاهل را زندانی نماید (۹۳). مفهوم پزشک جاهل می تواند هر مورد را که پزشکی بدون داشتن تخصص و آگاهی کامل در امری دخالت نماید شامل گردد. یقیناً این دستورالعمل شامل افرادی که بدون داشتن تخصص و گواهی مربوط به این امر در امور پزشکی دخالت می نمایند می گردد و مسئولین مربوطه موظفند تمام افرادی را که بدون تخصص به نوعی در امور پزشکی دخالت می نمایند کنترل و در صورت فقدان آگاهی و دخالت بی مورد در امور تخصصی زندانی نمایند.

به طور کلی باید توجه داشت هرگاه کسی به مسلمانی ضرر بزند و به او خیانت نماید و او را گول بزند یا مکر به کاربرد اصولاً مسلمان نیست و پیشوایان اسلام در آموزش های متعدد در این مورد تأکید می فرمایند (۹۴). از نظر قانونی و حقوقی نیز چنانچه گذشت، مجازات ها تنها در آخرت نخواهند بود بلکه انسان در مقابل زبانی که به هر نوع مردم وارد نماید، مسئول و ضامن است (۹۵) و باید رضایت آنها را جلب نماید.

به نظر می رسد تمامی این دستورات در خدمات پزشکی موقعیت ویژه خود را دارند و باید دقیقاً مورد توجه و کاربرد قرار گیرند تا به خواست خدا حداکثر بازده از زحمات انجام شده به دست آید.

به منظور پیش گیری از تشدید بیماری، افراد موظف هستند دستورات بهداشتی اختصاصی را مراعات نمایند و در صورت عدم مراعات دستورات و در نتیجه تشدید بیماری یا فوت بیمار، مسئول و ضامن هستند.

امام صادق علیه السلام از حضرت رسول صلی الله علیه و آله وسلم نقل می نمایند که در حضور ایشان مطرح می گردد که مردی در ضمن آن که مجروح بود غسل جنابت بر او واجب شد و او را به انجام غسل جنابت امر نمودند و در نتیجه غسل مبتلا به کزاز شد و مُرد: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «او را کشتند، خدا آنها را بکشد. داروی نادانی سئوال کردن است» (۸۸). چنانچه مشاهده می شود پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم مردن این فرد را به قضا و قدر الهی نسبت نمی دهد و افرادی که او را امر به غسل نموده اند مسئول قتل او معرفی می نماید. در شرح حال دیگری از امام صادق علیه السلام نقل شده است به ایشان گفته می شود که شخصی در ضمن ابتلای به آبله جنابت پیدا می کند و او را غسل می دهند و در نتیجه فوت می کند. ایشان می گویند او را کشتند، چرا سئوال نکردند؟ چرا او را تیمم ندادند؟ داروی نادانی سئوال است. (۸۹)

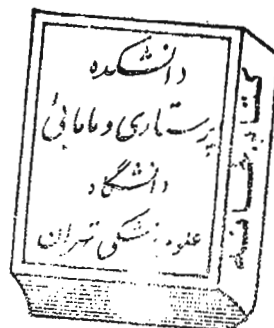
علی علیه السلام فردی را که اقدام به ختنه نموده و حشفه کودک را بریده بود، ضامن دانست (۹۰). علی علیه السلام همچنین بر ضامن بودن پزشک به طور کلی تأکید می نماید و دستور می دهد که به منظور از بین رفتن ضمانت قبلاً براءت از ضمانت دریافت گردد. (۹۱) بدیهی است ورقه براءت را می توان از بیمار و یا بستگان او دریافت نمود. علامه حلی در طبقه بندی عللی که موجب ضامن شدن و پرداخت دیه می گردند علل مزبور را به دو دسته اصلی تقسیم می نماید:

- ۱- ضایعه بدنی در اثر مباشرت خود فرد باشد.
- ۲- ضایعه بدنی به وسیله ای دیگر انجام پذیرد و خود فرد مباشرت نداشته باشد.

در نوع اول مباشرت پزشک را به منظور علاج بیمار ذکر می نماید

منابع:

- ۱۷- وسائل الشیعه ج ۲ ص ۶۳۴
- ۱۸- وسائل الشیعه ج ۲ ص ۴۳۵
- ۱۹- وسائل الشیعه ج ۲ ص ۶۳۵
- ۲۰- وسائل الشیعه ج ۲ ص ۶۳۵
- ۲۱- وسائل الشیعه ج ۲ ص ۶۳۵
- ۲۲- وسائل الشیعه ج ۲ ص ۶۳۶

- ۲۳- از افاضات استاد محمدباقر حکم نیا
- ۲۴- تفسیر نورالثقلین ج ۴ ص ۶۰۸ افست علمیه قم
- ۲۵- وسائل الشیعه ج ۲ ص ۶۳۶
- ۲۶- علی ابی عبدالله علیه السلام
- ۲۷- وسائل الشیعه ج ۲ ص ۶۳۷
- ۲۸- وسائل الشیعه ج ۲ ص ۶۳۷
- ۲۹- وسائل الشیعه ج ۲ ص ۶۳۷-۶۳۸

- ۳۰- وسائل الشیعہ ج ۲ ص ۶۳۸-۶۳۷
- ۳۱- وسائل الشیعہ ج ۲ ص ۶۴۲
- ۳۲- وسائل الشیعہ ج ۲ ص ۶۴۲
- ۳۳- وسائل الشیعہ ج ۲ ص ۶۴۳
- ۳۴- وسائل الشیعہ ج ۲ ص ۶۴۳
- ۳۵- وسائل الشیعہ ج ۲ ص ۴-۶۴۳
- ۳۶- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۵۹
- ۳۷- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۵۹
- ۳۸- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۵۹
- ۳۹- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۶۰
- ۴۰- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۶۰
- ۴۱- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۶۰
- ۴۲- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۷۷
- ۴۳- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۷۷
- ۴۴- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۶۱
- ۴۵- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۶۹
- ۴۶- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۶۹
- ۴۷- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۶۵
- ۴۸- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۸۱
- ۴۹- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۸۲
- ۵۰- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۸۳
- ۵۱- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۸۰
- ۵۲- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۸۳
- ۵۳- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۷۳
- ۵۴- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۶۹
- ۵۵- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۷۲
- ۵۶- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۶۹
- ۵۷- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۷۰
- ۵۸- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۶۹
- ۵۹- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۸۶
- ۶۰- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۸۶
- ۶۱- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۸۹
- ۶۲- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۸۸
- ۶۳- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۹۰
- ۶۴- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۹۱
- ۶۵- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۹۰
- ۶۶- وسائل الشیعہ ج ۸ ص ۵۹۱
- ۶۷- وسائل الشیعہ ج ۸ ص ۵۸۸
- ۶۸- وسائل الشیعہ ج ۸ ص ۵۸۹
- ۶۹- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۹۴
- ۷۰- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۹۴
- ۷۱- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۹۵
- ۷۲- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۹۵
- ۷۳- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۵۳
- ۷۴- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۴۹
- ۷۵- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۴۹
- ۷۶- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۵۳
- ۷۷- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۵۱
- ۷۸- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۸۴
- ۷۹- میزان الحکمہ ج ۲ ص ۹۶۸ بہ نقل از بحار الانوار ج ۷۵ ص ۱۹۲
- ۸۰- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۹۷
- ۸۱- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۹۷
- ۸۲- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۹۸
- ۸۳- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۹۸
- ۸۴- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۵۹۹
- ۸۵- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۶۰۰
- ۸۶- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۶۰۰
- ۸۷- وسائل الشیعہ ج ۱۱ ص ۱۵۹۶
- ۸۸- وسائل الشیعہ ج ۲ ص ۹۶۷
- ۸۹- وسائل الشیعہ ج ۲ ص ۹۶۷
- ۹۰- وسائل الشیعہ ج ۱۹ ص ۱۹۵
- ۹۱- وسائل الشیعہ ج ۱۹ ص ۱۹۵
- ۹۲- علامہ حلی: تبصرہ المتعلمین (ترجمہ حاج شیخ ابوالحسن شعرانی)
- کتابفروشی اسلامیہ (تاریخ انتشار ندارد) ۷۸۱
- ۹۳- شیخ حر عاملی، وسائل الشیعہ ج ۱۸ ص ۲۲۱
- ۹۴- وسائل الشیعہ ج ۱۲ ص ۲۱۱ ج ۱۵ ص ۴۹۰
- ۹۵- وسائل الشیعہ ج ۱۳ ص ۲۳۹، ج ۱۹ ص ۱۸۱، ۱۸۰